

ĒNU EKONOMIKAS APRĒĶINI

Prezentācijas saturs

1. Eiropas Savienības metodoloģiskās vadlīnijas ēnu ekonomikas novērtēšanai
2. Informācija par citās ES valstīs lietotajām metodēm
3. CSP lietotās metodes
4. Tālākā perspektīva

1.sadaļa

EIROPAS SAVIENĪBAS METODOLOĢISKĀS VADLĪNIJAS ĒNU EKONOMIKAS NOVĒRTĒŠANAI

Tiesiskais ietvars

Padomes 1996.gada 25.jūnija Regula (EK) Nr.2223/96 par Eiropas nacionālo un reģionālo kontu sistēmu Kopienā – A pielikums

Eiropas kontu sistēma (EKS 95):

- Punkti 3.07.un 3.08 nosaka, kas ir jāiekļauj ražošanā un izlaidē, ar piebildi, ka “Visas šāda veida darbības iekļauj pat tad, ja tās ir nelegālas vai nav reģistrētas nodokļu, sociālās nodrošināšanas, statistikas un citās publiskās institūcijās”
- Punkts 1.13. definē robežgadījumus ražošanas robežu noteikšanai EKS: “... (g) ar likumu aizliegta ražošana, piemēram, prostitūcija un narkotiku ražošana; (h) ražošana, kuras ieņēmumus nepilnīgi deklarē fiskālajām institūcijām...”

Metodoloģiskās vadlīnijas ēnu ekonomikas novērtēšanai

Eiropas Savienības Statistikas birojs Eurostat *nav publicējis īpašas ēnu ekonomikas novērtēšanas vadlīnijas.*

Tomēr, ievērojot to, ka EKS 95 metodoloģiski ir saistīta ar ANO apstiprināto Nacionālo kontu sistēmu, vadlīnijas var iegūt *UN ECE* un *OECD* publicētajos dokumentos:

Measuring the Non-Observed Economy - A Handbook ; OECD, Paris:

<http://www.oecd.org/dataoecd/9/20/1963116.pdf>

Non-observed Economy in National Accounts - Survey of National Practices; United Nations, Geneva:

<http://www.unece.org/stats/publications/NOE2003.pdf>

Būtiski saprast, ka

Parādības nosaukuma variācijas – “pelēkā ekonomika”, “pārskatos neuztvertā ekonomikas daļa”, “neformālā ekonomika”, “ēnu ekonomika” ... un tie var tikt dažādi interpretēti

Parādība sastāv no:

- Legāli atļautās, bet apzināti vai neapzināti nedeklarētās darbības;
- Nelegālās darbības

ES līmenī nav formālu prasību publiskot parādības apjomu atsevišķa nacionālo kontu indikatora veidā

Parādības tipoloģija N1-N7

Neregistrētā

- N1 – ražotājs nav reģistrējies, apzināti izvairoties no nodokļu maksāšanas
- N2 – apzināta neregistrēšanās, jo tiek veikta nelegāla darbība
- N3 – ražotāji, kam likums nepieprasa reģistrāciju

Neapsekotā

- N4 – juridisko personu “izkrišana” no uzskaites ietvara sakarā ar kļūdainiem vai neprecīziem reģistriem
- N5 – netiek apsekoti reģistrēti ražotāji, jo par tiem nav pieejams pamatojums iekļaušanai novērojumā

N1-N7

Tīša patiesās informācijas nezinošana

N6 – ražotājs apzināti sagroza sniegto informāciju

Cita

- N7a – nepilni dati
- N7b – neprecīzi apstrādāti dati

Parādības tipoloģija N1-N7

Tiek uzskatīta par vispiemērotāko IKP ražošanas aspekta un ienākumu aspekta novērtēšanai.

Tomēr, statistikas iestāžu realizēto pierēķinu attiecināšanai uz to vai citu N tipu netiek piešķirta kritiska nozīmība – svarīgāk ir, lai tā vai citādi parādības uztveršana vispār tiktu nodrošināta

2.sadaļa

INFORMĀCIJA PAR CITĀS ES VALSTĪS LIETOTAJĀM METODĒM

ES nacionālo statistikas iestāžu IKP aprēķinos ietvertie parādības tipi*)

	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7
Latvija (2000)							
Igaunija (2002)							
Lietuva (2002)							
Polija (2002)							
Ungārija (2000)							
Čehija (2000)							
Rumānija (2002)							
Austrija (2001)							
Vācija (netiek izpausts)	...	...	...	...	...	...	...
Īrija (1998)							
Itālija (2003)							
Somija (netiek izpausts)							
Lielbritānija (netiek izpausts)							

Komentārs par tabulu:

- Tā rāda **pierēķinu veidus**, ko dalībvalstis ir veikušas, lai nodrošinātu nacionālo kontu visaptveramību
- Veiktie pierēķini nekādā gadījumā **nav viennozīmīgi jāsaista ar apzinātām pretlikumīgām darbībām**, tai skaitā, izvairīšanos no nodokļiem
- Dalībvalstīs lietotās **metodes atšķiras**, jau sākot ar to, kurš IKP aspekts tiek uzskatīts par vislielāko pārklājumu nodrošinošo un kurš, attiecīgi, tiek pakļauts balansēšanai, izdarot pēc apjoma lielāku pierēķinu

Vācijas viedoklis:

Nav lietderīgi veikt **patstāvīgus** ēnu/neformālās ekonomikas aprēķinus vai tos publicēt, jo:

- Nav starptautiski akceptētas definīcijas, kas jāsaprot ar šo apzīmējumu
- Nacionālo kontu pamatuzdevums ir nodrošināt pilnu ekonomikas aptveramību, un nav nozīmes tam, vai kāda atsevišķi ņemta darbība ir legāla, nelegāla vai kā citādi slēpta
- Jebkura šāda darbība var jau būt uztverta kopējos IKP aprēķinos no tā vai cita aspekta – tas nozīmē, ka, lai izvairītos no dubultas uzskaites, kāds nacionālo kontu rādītājs, ja tiek uzstādīta prasība atsevišķi uzrādīt ēnu/neformālās ekonomikas apjomu, būtu jākorrigē uz leju

Pierēķinu apjoms

- **Čehija 2000:**
 - IKP ražošanas aspekts – 9.3%
 - IKP izlietojuma aspekts – 4.6%
 - IKP ienākumu aspekts – 6.6%
- **Latvija 2000 – 2004 – 2007:**
 - IKP ražošanas aspekts – 13.6% - 11.5% - 7.8%
 - IKP izlietojuma aspekts – 8.3% - 7.3% - 9.4%
 - IKP ienākumu aspekts - ...% – ...% - 13.7%
- **Polija 2002:**
 - IKP ražošanas aspekts – 15.7%
 - IKP izlietojuma aspekts – 7.8%

Šos procentus **NEDRĪKST SUMMĒT!!!**

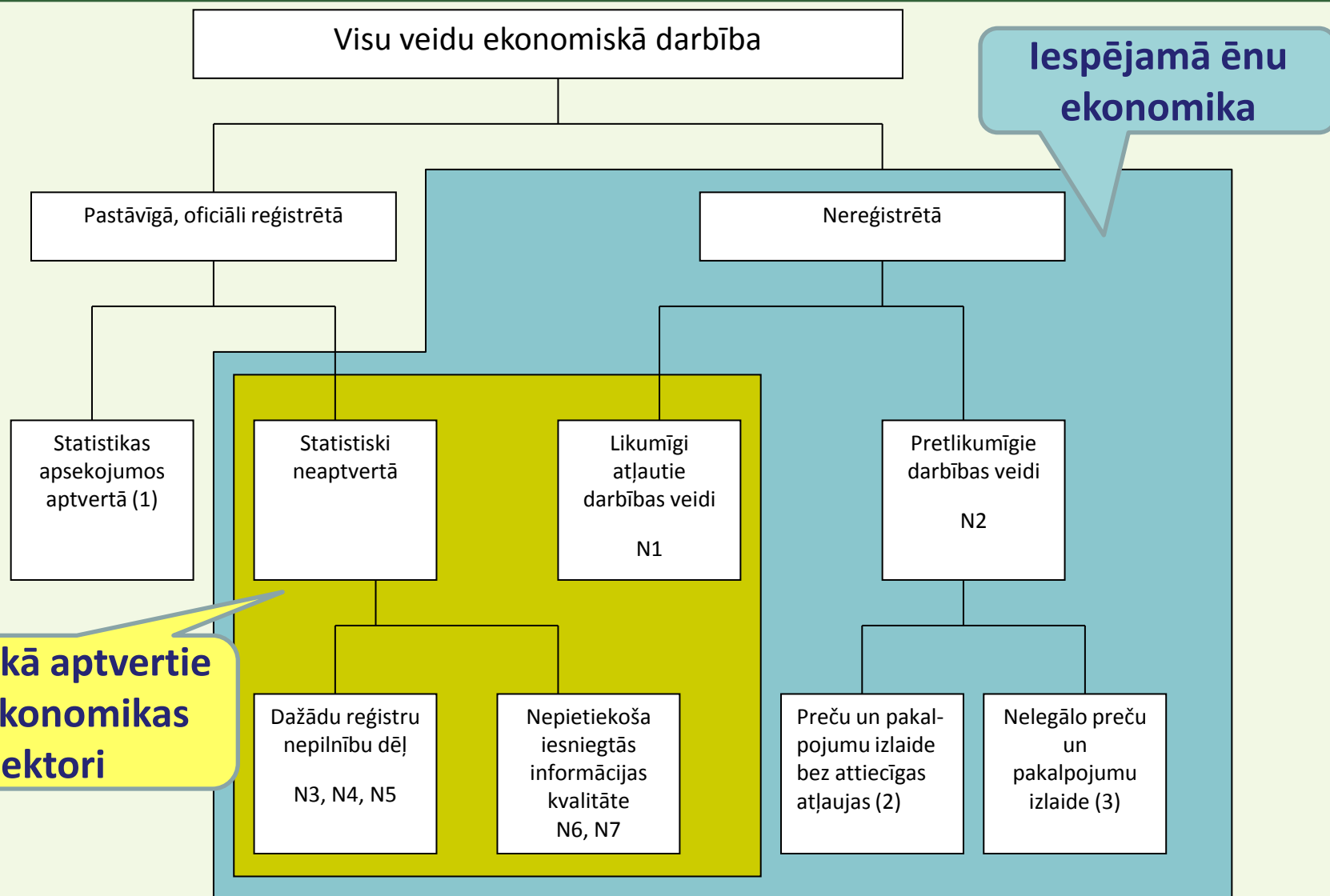

3.sadaļa

CSP LIETOTĀS METODES

- (1) Informācija iegūta statistikas apsekojumos, administratīvajos avotos
- (2) Nelikumīga alkohola ražošana, azartspēles un tml.
- (3) Prostitūcija, narkotisko vielu ražošana un pārdošana un tml.

Pamatprincipi

IKP ražošanas aspekts = **IKP** izlietojuma aspekts = **IKP** ienākumu aspekts

-
- Pievienotā vērtība (pa NACE nozarēm)
 - Produktu nodokļi mīnus produktu subsīdijas

-
- Valdības galapatēriņš
 - Mājsaimniecību galapatēriņš
 - Pamatkapitāla veidošana
 - Eksporta/importā saldo
 - Krājumu izmaiņas

-
- Peļņa, jauktais kopienākums
 - Darbinieku atalgojums
 - Ražošanas un importa nodokļi
 - Subsīdijas

IKP ražošanas aspekts

Avoti

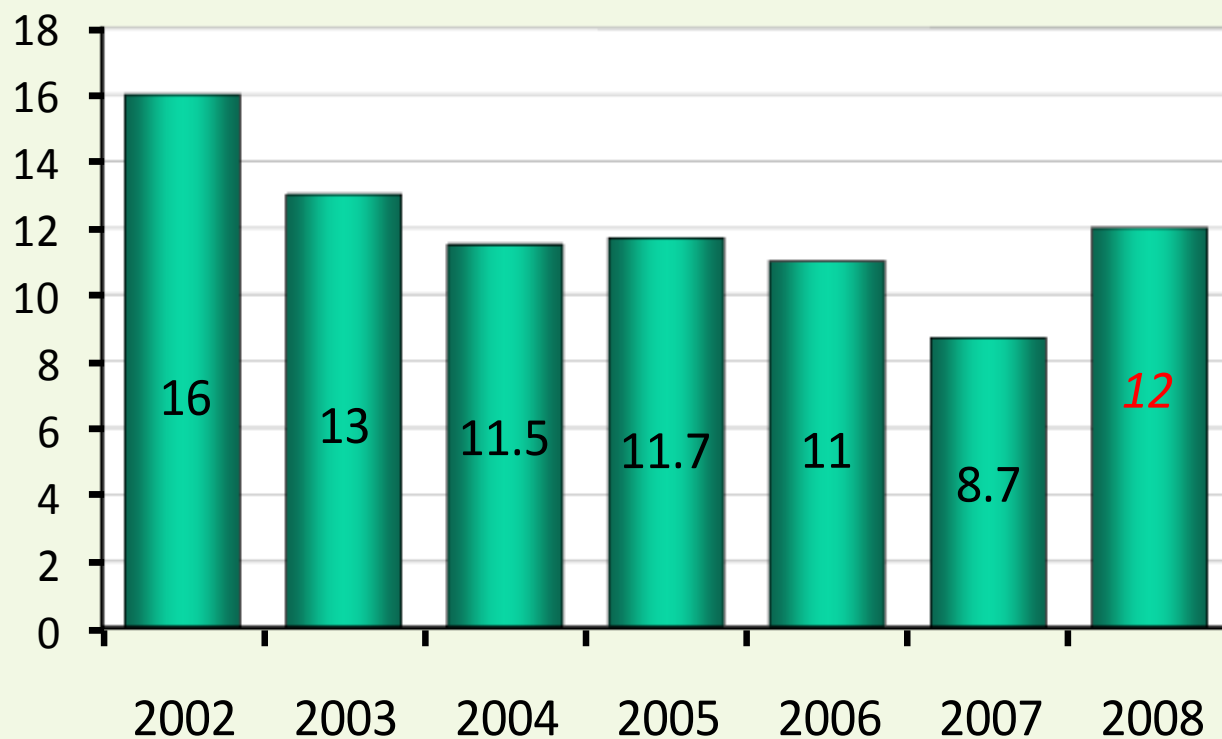
- Statistikas pārskati
 - „Kompleksie pārskati par darbību ... gadā”, “Pārskats par izmaksām ... gadā” u.c.
- Darbaspēka apsekojums mājsaimniecībās
- VID informācija
 - Politisko, reliģisko organizāciju, biedrību un nodibinājumu gada pārskati, deklarācijas par ienākumiem no saimnieciskās darbības u.c.
- Valsts kases informācija
- FKTK informācija
- LB informācija
- Lauksaimniecības konti

Lietotās metodes:

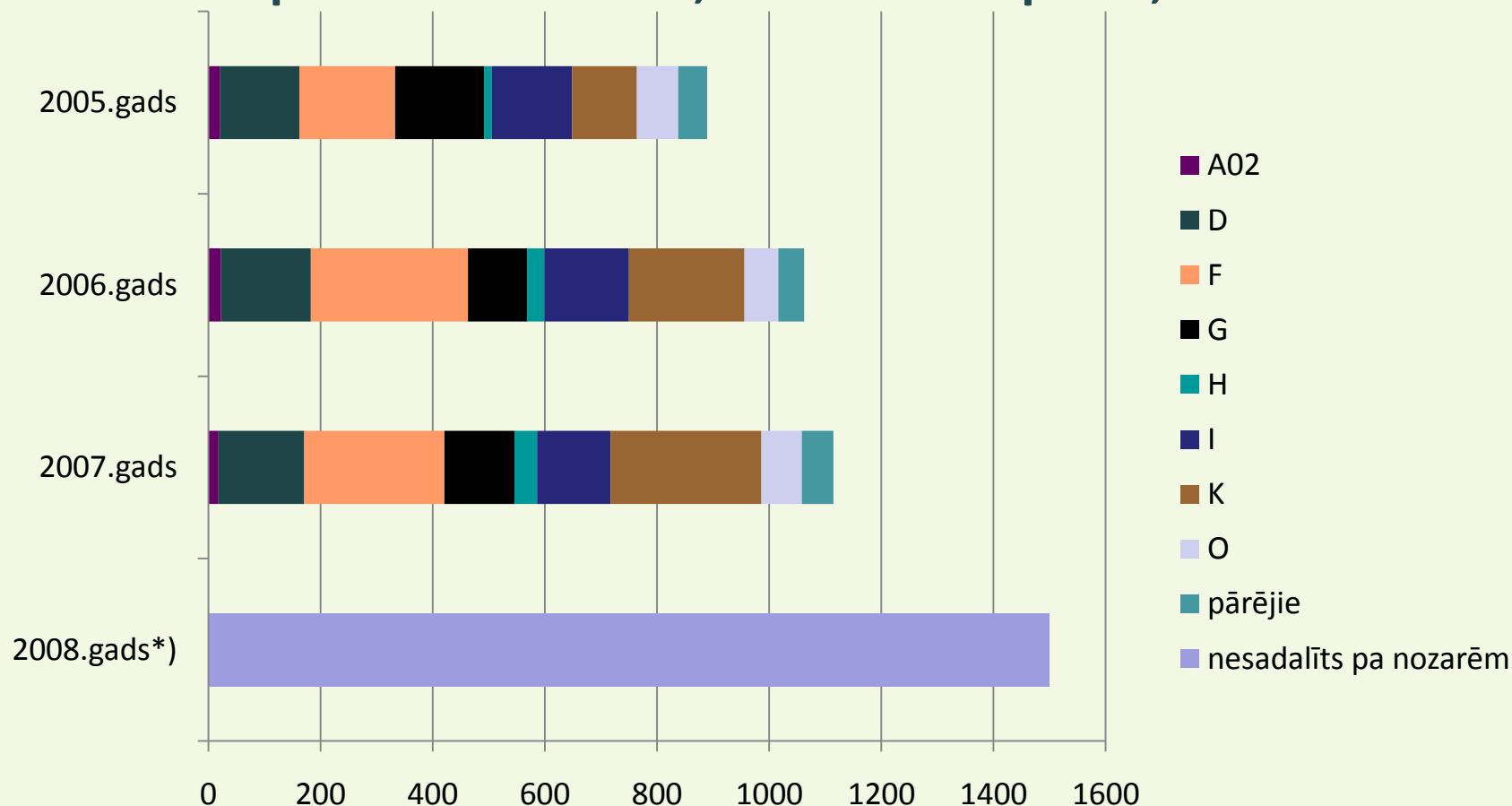
- Darba ieguldījuma metode
 - atbilstoši statistiskajos pārskatos un mājsaimniecību Darbaspēka apsekojumā iegūto strādājošo skaita salīdzinājumam pa darbības veidiem pēc vidējās izstrādes tiek pierēķināta izlaide un starppatēriņš
 - Starppatēriņa koriģēšana sakarā ar slēpto darba algu un peļņu
- Iegūtie dati tiek novērtēti, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta informāciju
- Pierēķināmā pievienotā vērtība tiek noteikta kā izlaides un starppatēriņa starpība

Pārskatos neuztvertās daļas īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā, procentos

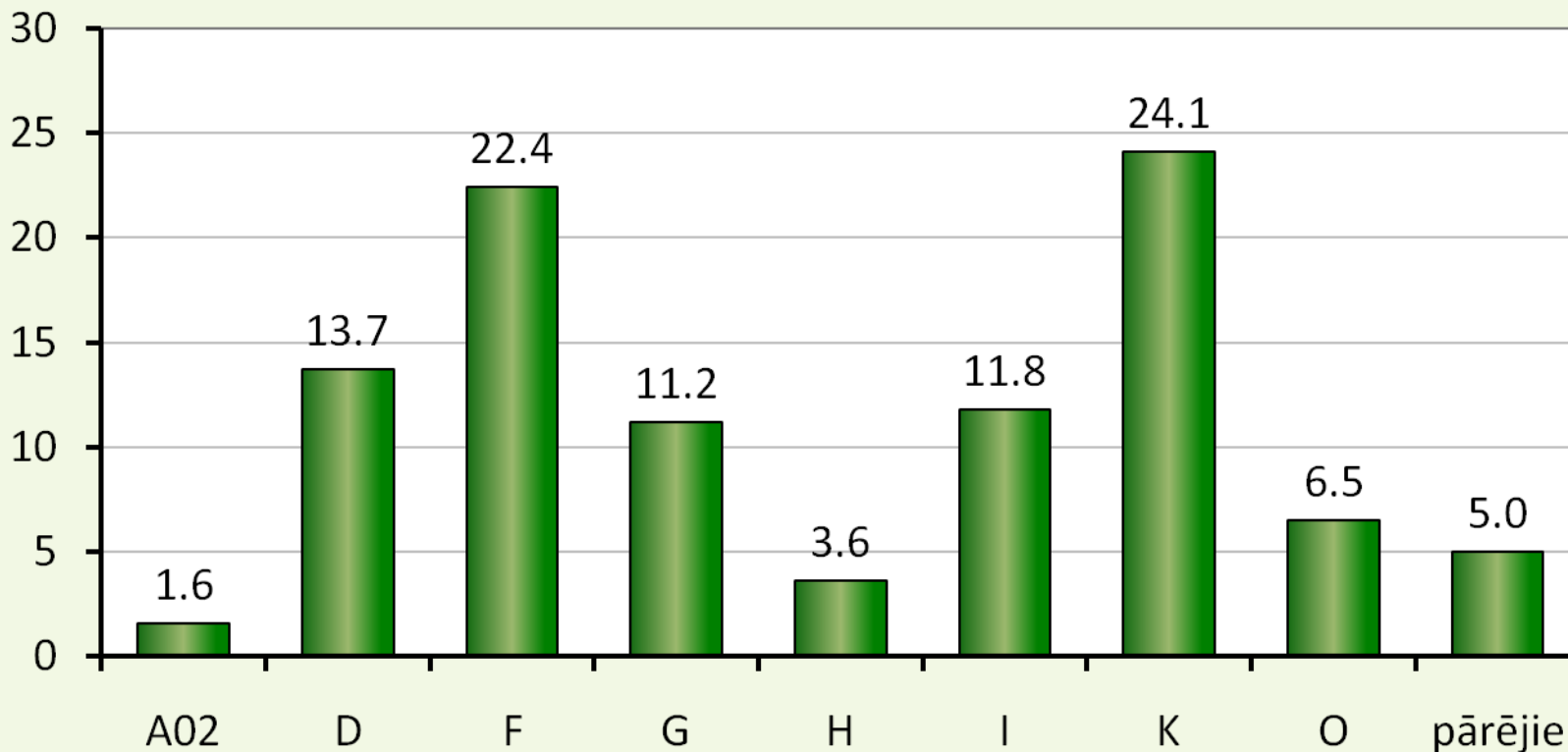

Pārskatos neuztvertās daļas apjoms kopējā pievienotajā vērtībā pa NACE nozarēm, ražošanas aspekts, tūkst. latu

*) Provizoriskie dati

NACE nozaru īpatsvars pārskatos neuztvertās daļas kopējā apjomā 2007.gadā, procentos

IKP izlietojuma aspekts

Avoti

- Statistikas pārskati, apsekojumi un aprēķini
 - „Kompleksie pārskati par darbību ... gadā”, „Pārskats par izdotajām būvatļaujām un objektu pieņemšanu ekspluatācijā”, „Pārskats par ieguldījumu kustību ... gadā” u.c.)
 - CSP Mājsaimniecību budžeta apsekojums
 - Mazumtirdzniecības apgrozījums
 - Energoresursu balance
- LR FM pārskats par valsts un pašvaldību budžeta izpildi
- VID dati, FKTK dati,
- Latvijas maksājumu balance
- Azartspēļu uzraudzības inspekcijas dati u.c.

Lietotās metodes

Mājsaimniecību galapatēriņa izdevumi:

- Pierēķini Mājsaimniecību budžeta apsekojumā neaptvertajām iedzīvotāju grupām
- Dzeramnaudas - 5% apjomā no apgrozījuma (taksometru un frizieru pakalpojumiem u.c.),
- Ēnu pierēķini (pirkumi bez čeka alkoholiskajiem dzērieniem, tabakai, personisko transportlīdzekļu remontam u.c.)

Bruto kapitāla veidošanai:

- Pierēķini mājsaimniecību sektorā veiktajiem kapitāliem remontiem dzīvojamām mājām, krājumu izmaiņām

Eksports un imports:

- Matemātiskie pierēķini INTRASTAT datiem

Valsts pārvaldes iestāžu (S.13) un bezpeļņas organizāciju, kas apkalpo mājsaimniecības (S.15), galapatēriņa izdevumiem ēnu ekonomikas pierēķini netiek veikti.

Pārskatos neuztvertā daļa IKP izlietojuma aspekta izdevumu grupās 2007.gadā, procentos

Mājsaimniecības galapatēriņa izdevumi	10.4 %
Bruto pamatkapitāla veidošana	0.7 %
Krājumu pārmaiņas	1.3 %
Preču eksports	3.5 %
Preču imports	3.3 %
Procentos no IKP	9.4 %

IKP ienākumu aspekts

Avoti

- Statistikas pārskati
 - „Kompleksie pārskati par darbību ... gadā”, “Pārskats par darbu”
- Darbaspēka apsekojums mājsaimniecībās
- Administratīvie datu avoti – VID dati
- Pārskats par valsts budžeta izpildi
- FKTK informācija
- Latvijas Bankas informācija

Lietotās metodes

- Darba samaksas pierēķins:
 - Neuztverto nodarbināto pierēķins – konstatēto neuztverto nodarbināto skaitu reizina ar vidējo darba algu nozarē
 - Aplokšņu algu pierēķins
 - Pierēķins darba algai natūrā
 - Dzeramnaudu pierēķins
 - Mikro un mazo uzņēmumu pierēķins
- Peļņas pierēķins:
 - Uzņēmumiem, kuru pārskati liek domāt par iespējamu peļņas slēpšanu, tā tiek pierēķināta minimālās darba samaksas apjomā uz vienu strādājošo nozarē

Bruto darba samaksa nacionālo kontu sistēmā 2007.gadā

Bruto darba samaksa = 100%

Tiešie
datu
avoti =
74%

Pierēķins bruto darba algai un citas korekcijas = 26%

Aplokšņu
algas =
84.4%

Neuztvertie
nodarbinātie
= 9.9%

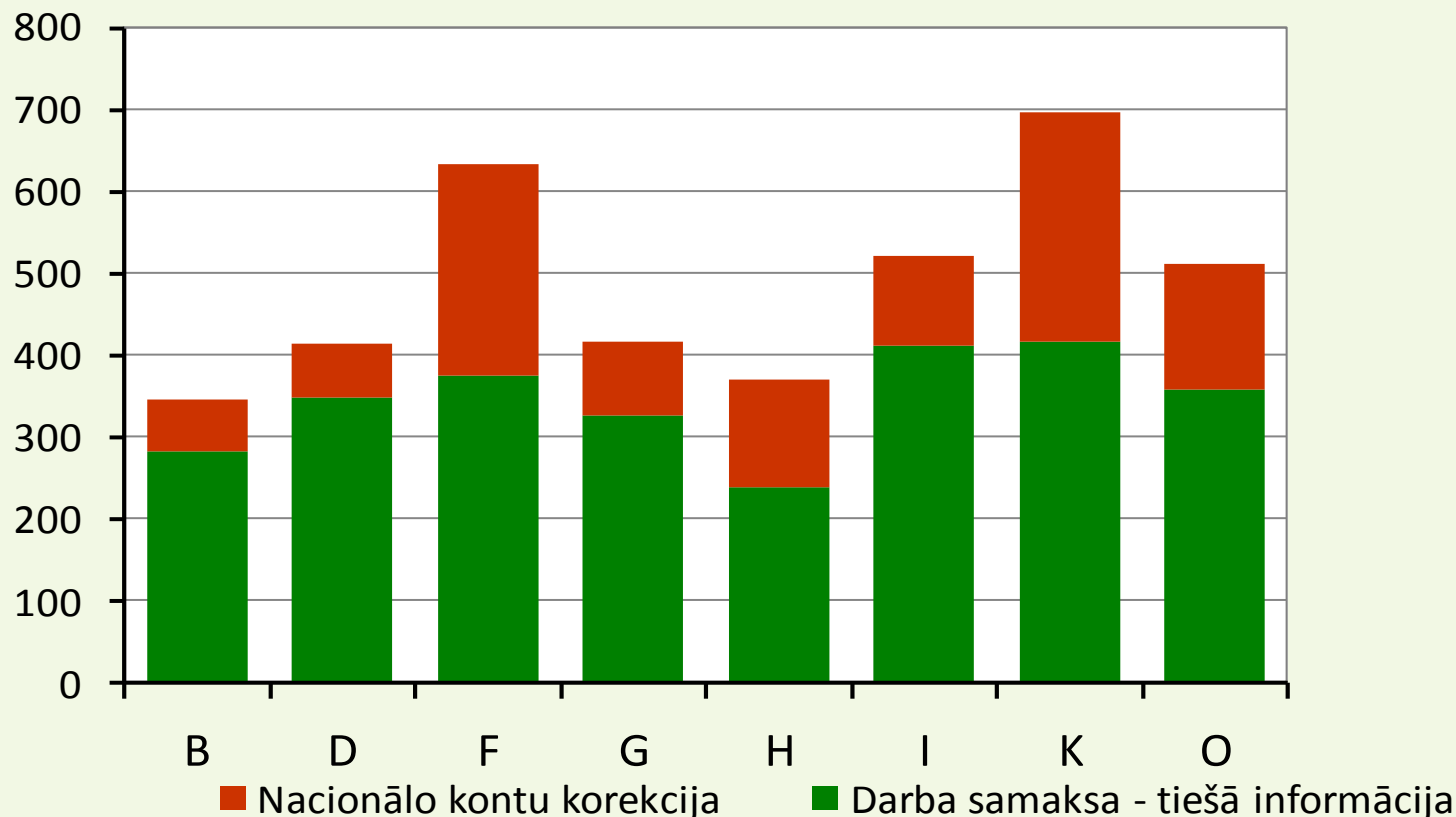
Mikro un
mazie
uzņēmumi =
2.2%

Darba alga
natūrā =
2.1%

Dzera-
nauda =
1.4%

Mēneša vidējā bruto darba alga atsevišķās NACE nozarēs 2007.gadā, latos

Latvijas statistikā lietoto metožu attīstība*)

	IKP ražošanas aspekts			IKP izlietojuma aspekts			IKP ienākumu aspekts		
	2000	2004	2007	2000	2004	2007	2000	2004	2007
N1	x	x	x				x	x	x
N2	Līdz šim veikti tikai eksperimentāli aprēķini par nelegālās ekonomikas apjomu								
N3					x	x			
N4					x	x			
N5		x	x		x	x			
N6	x	x	x	x	x	x	x	x	x
N7	x	x	x	x	x	x	x	x	x

*) Avoti: par 2000.gadu – “*Non-Observed Economy in National Accounts*”; par 2004.gadu – Ziņojums par Nacionālā kopienākuma aprēķinos lietotiem avotiem un metodēm; par 2007.gadu – uzkrātā darba informācija

4.sadaļa

TĀLĀKĀ PERSPEKTĪVA

CSP paredz:

2010.gadā iegūt papildus informāciju regulārajā Mājsaimniecību budžetu apsekojumā par preču un pakalpojumu iegādi bez čekiem

- 2010.gada pirmo sešu apsekojuma nedēļu apkopotie rezultāti rāda, ka bez čekiem ir veikti 3% no kopējā preču un pakalpojumu pirkumu skaita, tai skaitā pa patēriņa izdevumu grupām:
 - Izglītība – 21.7%
 - Tabaka – 18.4%
 - Pārtika – 2.8%
- Kopējā pirkumu struktūrā šīs patēriņa grupas atbilst:
 - Izglītība – 0.1%
 - Tabaka – 1.6%
 - Pārtika – 76.3%

Iegūtā informācija tiks izmantota analīzei un aprēķinu novērtēšanai

Ar 2011.gada septembri sākt iekļaut kopējā IKP apjomā nelegālās ekonomikas apjomu novērtējumu un veikt attiecīgas korekcijas laikrindās

- **Narkotiku lietošana**

- Informācijas ieguves avots – Veselības ekonomikas centrs
- Aptuvenā ietekme uz IKP 2008.gadā $\approx 0.2\%$

- **Kontrabanda**

- Informācijas ieguves avots par *izņemto* preču daudzumu – Valsts policija (VP)
- Aptuvenā ietekme uz IKP 2008.gadā $\approx 0.05\%$ (*nepietiekami novērtēts, jo nav ziņu par tirgū ieplūdušo kontrabandas preču daudzumu*)

- **Prostitūcija**

- Informācijas ieguves avots – neformāli VP, galvenokārt masu mediji
- Aptuvenā ietekme uz IKP 2008.gadā $\approx$ no 0.01% līdz 0.25%

CSP paredz arī:

- No saviem ieņēmumiem 2010.gadā finansēt neatkarīga eksperta piesaisti ēnu ekonomikas novērtēšanas metožu analīzei
- Ciešāk sadarboties ar LB ekspertiem nacionālo kontu gada rezultātu korekciju novērtējumā par šādiem aspektiem:
 - Skaidras naudas plūsmas
 - Skaidras naudas iemaksas bankomātos
 - Maksājumi ar kartēm
 - ...

Pateicamies par uzmanību! Jūsu jautājumi?

Prezentāciju gatavoja:

Makroekonomiskās statistikas departamenta direktore

Dace Tomase – 67366844, dace.tomase@csb.gov.lv

Detalizētāka informācija un skaidrojumi:

Ceturkšņa nacionālo kontu daļas vadītāja

Elita Kalniņa – 67366961, elita.kalnina@csb.gov.lv

